

مراکز محله و توجه به راهبردهای پیاده‌مداری در صحن‌علنی مطرح و گام‌های عملیاتی آن برداشته شده است. با این حال با شروع بحران شیوع ویروس کرونا در شهر شورای شهر و شهرداری، تهران، اقدامات مدیریت شهری در مقیاس منطقه و اساساً نقش کم‌رنگی در سیاست‌گذاری‌های ستاد استانی مبارزه با ویروس کرونا ایفا کرده و نهاد‌های محلی نوپایی چون شورایی‌های اسلاف قدیمی تر آن به عنوان س‌راه‌های محله، کارایی مناسب در مقابل هم مدیریت بحران محلات نداشته‌اند. در بحران اخیر و دیگر بحران‌های ملی، ناکارآمدی سازمان‌های دولتی با مقیاس ملی چون سازمان پدافند غیرعامل و گروه‌ها و کارگروه‌های مدیریت مشهود بوده است. این کمی‌بودن نظام یکپارچه مدیریت بحران‌ها به عنوان سازوکار اجرایی پایین به بالا و مبتنی بر مشارکت جوامع محلی به لحاظ اقتصادی، اجتماعی و نیروی داوطلب انسانی، یکی از دلایل عمده شکست یا عدم تطابق سیاست‌ها و راهکارهای نظام حکمروایی شهری با واقعیت‌های عینی تنش‌ها و صدمات وارد شده ناشی از بحران‌های واقع شده از جمله شیوع ویروس کرونا در شهرها بوده است. مفهوم بانک اطلاعات شهروندان و تهیه داده‌های به‌روز آماری از شرایط اساسی‌زیستی و سلامت جامعه (در مقیاس محلات) تعامل با سازمان‌های مردم‌نهاد و گروه‌های محلی، شناخت ظرفیت‌ها و امکانات، آموزش و توانمندسازی جوامع محلی برای مواجهه با بحران‌های پیش‌رو، پیش‌بینی و عملیاتی کردن سازوکارهای مالی و صندوق‌های دولتی و تعاونی‌پرای حمایت از اقشار آسیب‌پذیر و آسیب‌دیده از جمله موارد مغفول در برنامه‌هایی است که باید برای کاهش آسیب‌های کرونا مورد توجه قرار می‌گرفت.

شیوع کرونا در شهر تهران: ناکارآمدی سیاست‌های محله‌ای

در واقع بحران شیوع ویروس کرونا به‌ویژه در شهر تهران، حکایت از ناکارآمدی سیاست‌های محله‌ای در این شهر توسط مدیریت شهری دارد و به روشنی فاصله آن با گروه‌های اجتماعی محله‌ای را نمایان کرده است. با این حال نباید فراموش کرد که موضوع شهر تهران و محلات آن یاد دیگر شهرها و محلات تفاوت‌های فراوان دارد. در واقع محلات شهر تهران، نه در کالبد بلکه بر اساس پیوندهای اجتماعی و عملکردی‌شان، قابلیت برنامه‌ریزی برای مواجهه با بحران‌ها را دارند و از همین رو پیشنهاد تمرکز سیاست‌های توسعه محله‌ای بر پی‌ریزی یک نهاد مشارکتی در حمایت اجتماعی و مدیریت بحران محلات می‌تواند به عنوان پای‌گاهی اجتماعی در شناسایی ظرفیت‌ها، جمع‌آوری داده‌ها، آموزش و توانمندسازی جوامع محلی و راهبردی اقدامات در زمان بروز بحران‌ها مفید فایده باشد و با اقدامات پیش از بحران سبب جلب اعتماد عمومی و مشارکت مدنی ساکنان شود. بنیان این پیشنهاد مبتنی بر مکان‌یابی و استقرار نهادی مدنی در مرکز محله (مبتنی بر مؤلفه‌های ساختاری و رفتاری بازنشانی شده در محله) برای شناسایی ظرفیت‌های موجود در محله، چه از لحاظ مدنی و اجتماعی و چه زیرساختی و خدماتی، جمع‌آوری داده‌های اجتماعی و به‌روزرسانی آمار محلی و ارتقای توانمندی‌های جوامع محلی در کنار ارائه خدمات اجتماعی و روانی مناسب در زمان پیش از بحران هاست. نکته حائز اهمیت در مکان‌یابی و امکان‌سنجی این مراکز، امکان پذیر نبودن تهیه نسخه‌ای فرآگیر برای تمام محلات است؛ زیرا تعیین ویژگی‌ها و خدمات و عملکرد آنچه به صورت مستقل و چه وابسته و حتی تعداد و فاصله آنها در محله یا محلات مجاور مبتنی بر نیازسنجی و شرایط منحصربه‌فرد هر محدوده متفاوت و در مطالعات اولیه روشن می‌شود. معلا و این مرکز به عنوان مرکز دریافت اقلام کمک‌ها و پخش آن کاربرد دارد. لزوم این امر با توجه به مقیاس کلان شهر تهران و هم‌جواری محلات با عرصه‌های گسترده شهری مشخص می‌شود. مقایسه نحوه امداد رسانی در شهرهای مختلف (مانند زلزله بم و سربل ذهاب و...) که گاه از لحاظ وسعت و جمعیت در محلات یا ناحیه‌های شهر تهران هستند، حاکی از اهمیت وجود این مرکز است. به‌ویژه در محلات مترکم و مرکزی شهر تهران که م‌عبار امکان تردد و امداد رسانی به‌قلب محلات را ناممکن می‌کند، وجود بنیای مقاوم با امکان دسترسی و امداد رسانی هوایی یا زمینی با امکان دسترسی زمینی از آن به‌دیگر نقاط محله می‌تواند ابزاری مناسب در تسهیل اقدامات پس از حادثه و بحران بوده. اقدامات هدفمند و منطقه‌ای را ممکن کند. باید توجه داشت که اساس سازوکار مراکز حمایت اجتماعی و مدیریت بحران در محلات، مشارکت ساکنان و جلب اعتماد عمومی است. این اعتماد سازی علاوه بر تقویت حس شهروندی و مسئولیت اجتماعی میان ساکنان می‌تواند به عنوان پای‌گاه حمایتی از تنش‌ها و استرس‌های ناشی از بحران‌ها و کمک‌های مدیریت تعواقب و اثرات روانی و اجتماعی رلیزای ساکنان ممکن کند. در باره شیوع ویروس کرونا نیز وجود چنین مراکز علاوه بر بهره‌گیری از اطلاعات اجتماعی محلات و ایجاد امکان برنامه‌ریزی خرد و کلان می‌توانست جای‌گزینی تعیین‌کننده در تأمین و اختصاص نیازهای خانوارها و به‌ویژه گروه‌های آسیب‌پذیر و به‌حاشیه‌رفته باشد. راه‌اندازی چنین نهادی در محلات با سازوکار فعال، پیش‌بینی و پس از حوادث و بحران‌ها بدون تأمین منابع مالی پایدار برای تأمین نیازها، جلب مشارکت انجام اقدامات ترویجی و سنجش و پیاپی اطلاعات داده‌هایی به‌ویژه خدمت گرفتن نیروهای محلی یا متخصص امکان‌پذیر نیست. لیکن نظام مدیریت شهری با سرمایه‌گذاری در این گونه‌ها هزینه‌های بعدی ناشی از بحران‌ها و حوادث را پوشش خواهد داد. همچنین تخصیص ظرفیتی در فضای تجاری با کاربری شبانه‌روزی در این مراکز و نهادها هدف تأمین امنیت شبانه‌نهار به عنوان ناظری حاضر در محله تأمین می‌کند، بلکه می‌تواند منبع درآمدی برای تأمین منابع مالی مورد نیاز فعالیت این مراکز باشد. در نهایت باید چنین گفت که حمایت اجتماعی از ساکنان محلات در حوادث و بحران‌ها می‌تواند پاسخ اجتناب‌ناپذیر محلی بر بحرانی جهانی باشد؛ زیرا معطوف دانستن مفهوم شهر بر مفهوم اجتماعی جاری در آن، تحقق ارتباط و گفت‌وگویی دوسویه را بین بازیگران می‌طلبد. غفلت از توجه به مناطق شهری به‌حاشیه‌رفته و گروه‌های ساکن در آن در سکونت‌گاه‌های غیر رسمی و حاشیه‌ای ناشی از شکاف اجتماعی میان نظام قدرت و جامعه شهری نیز لزوم وجود نهادهای واسطه‌برای میانجی‌گری و کاهش فاصله فضای ذهنی فضای اجتماعی و نظام قدرت و دوچندان نمایان می‌کند.

حقوق شهروندان: مشارکت محلات رابطه مستقیم دارد

یکی از جنبه‌های حائز اهمیت در تحقق و جوه مختلف حمایت اجتماعی و تاب‌آوری جوامع شهری در بحران‌ها اساساً اختار منکرند و جوه مشارکت در سطح جامعه و احیای روح شهروندی در میان ساکنان شهر هاست. با توجه به آنچه بیان شد، نهادینه کردن مطالبه و تحقق حمایت اجتماعی در بحران‌ها به عنوان یکی از ابعاد حقوق شهروندان جامعه شهری ایران را باید در بازتعریف شهر و شهروندی مدنور توجه قرار داد. در واقع «حقوق» شهر با میزان مشارکت نسبت مستقیم دارد. از طرف دیگر اجتماعی شدن اقدامات پیشگیرانه و مقابله‌ای با بحران‌ها در یک قالب محله‌ای به عنوان بستر شکل‌گیری تحولات و ورود به گفت‌وگویی جهانی، در نخستین گام نیازمند ورود شهروندان، نه تنها در نظام مشارکتی تصمیم‌گیری بلکه در نظام فعالیت شهری مستمر است. هرچه نقش عملی جامعه در فعالیت‌های روزمره بیشتر به سطح شهروندی و فضای شهری وارد شود، خود را هرچه بیشتر در رابطه‌ای معنادار با شهر قرار می‌دهد. به‌رحال بازتعریف ساختارهایی جدید چه در حوزه نظام مدیریت شهری و چه در حوزه نظام حقوق شهروندی و شهروندی می‌تواند از نخستین گام‌های تحقق (مراکز حمایت اجتماعی) در محلات به منظور هماهنگ کردن امکانات و ظرفیت‌های مختلف محلی و تأمین خدمات و نظارت بر اقدامات پیش‌بینی و پس از بحران‌ها یا مشارکت شهروندان و دخیل کردن آنها چه در تصمیم‌گیری و چه در عمل در سطح مختلف برای دستیابی به شهر و محلاتی تاب‌آور و پویا، مشارکت محور و سرزنده دانست. □



خبرگزاری میزان □

گزارشی از پژوهش «اقدامات محلی در بحران‌های جهانی»

مراکز حمایت اجتماعی در محلات ایجاد شود

تأثیر ویروس بر مفهوم حقوق پر شهر

مفهوم حقوق در یک نظام اعتقادی و مذهبی چارچوب پذیر شده است و حتی در روابط سیاسی و اقتصادی نیز خودنمایی می‌کند. از طرف دیگر رابطه موجود میان ساختار حکمروایی و حیات شهری با شهروندان، حداقل تا پیش از قرن اخیر، رابطه‌ای لازم و ملزوم نبود و تحت تأثیر نظام قدرت سیاسی و ساختار راب و رعیتی بود. اهمیت توجه به مسأله حقوق در سازمان‌دهی روابط اجتماعی و رابطه شهر و حوزه‌های پیرامونی آن، با جامعه مدنی و ساختار زندگی روزمره سازنده مادر ارتباط است. در همین رابطه باید توجه کرد که آینده روابط شهرها و شهروندان‌شان (و جامعه ایران با دولت و نظام سیاسی) را با این مبنا از اقدامات پو‌اکنش‌های نظام حکمروایی ملی و شهری در این آزمون میزان وقوف جامعه شهری ایران از حقوق و وظایف خود و لمس تأثیرات ناشی از تساهل و تسامح انتخاب‌ها و نفع‌الاعت گذشتن نسبت به سیاست‌ها بر برنامه‌ها و تصمیم‌های امور جزئی و کلی حادث مبتنی بر منافع فردی و نه منافع جمعی و عمومی دانست.

کرونا و حقوق بهره‌مند شدن از دهکده جهانی

شیوع بحران و جهانی شدن ویروس کرونا کار ایست‌های جدیدی پیش روی شهرها و دولت‌های درگیر با این بیماری قرار داده است. لزوم فاصله‌گذاری محدود کردن روابط و در نهایت قرنطینه شهرها ماهیت‌مشاغل و روابط میان فردی و اجتماعی را به سمت بهره‌گیری از فضای مجازی سوق داده است. نیازهای جدید، نحوه زندگی نوینی را پدید آورده است. دنیای مجازی پایه‌خانه گذاشته است. حال‌خانه، مدرسه است، کارخانه است، کارگاه است، اداره است و البته محل استراحت و تعامل خانواد است. مردم در جهان مجازی فرصت شناخت بهتر از جهان و فلسفه وجودی انسان خواهند داشت و با شکل بهتری، تربیت خواهند شد. چون از نظر تنوری در عصر مجازی، مشکلات معیشتی و تهیه ابزار کار و دسترسی به دانش و اطلاعات وجود ندارد. شرایط برای توجه بیشتر به مسائل معنوی و مذهب افزایش خواهد یافت. اما با پای‌های گذاشتن در دنیای مجازی و عصر آگاهی، این امر هرچه بهتر و سریع‌تر تحقق یافته و دیگر زمان و مکان برای کاری معاش شده است. در این‌جا است که خانه به عنوان محلی برای زندگی، کاشانه به عنوان محلی برای آرامش و کلیه الکترونیک به عنوان محلی برای کار مطرح می‌شود. در گذشته، کسی که در جامعه‌ای می‌زیست، می‌توانست انتظار آن را داشته باشد که نظام ارزشی مورد پذیرش آن جامعه در سراسر طول حیات او بدون تغییر باقی بماند. ولی امروز شاهدید هر چه‌ج‌کجای دیگر نمی‌توان چنین انتظاراتی داشت. شهروندان امروز شهرها به موضوع دسترسی از آید با اطلاعات روز ساخت‌های ارتباطی به عنوان یک نیاز و یکی از حقوق اساسی خود می‌نگرند. شاید باید چنین گفت که امروز حقوق پر شهر به ماهیتی فراتر از تأمین نیازهای شهری بدل شده و پایه‌های به عرصه آگاهی گذاشته است. در واقع با شیوع بحران کرونا در جهان کارآمدی، گستردگی و همه‌گیر بودن سازوکارهای ارتباطی و مجازی را می‌توان میزان سنجش ظرفیت شهرها در تاب‌آوری و مقابله با بحران به‌شمار آورد. مفاهیمی جدید که در قالب حقوق پر شهر، شهروند عصر آگاهی مطالبه می‌کند، زیاده‌مقابل به شیوع بحران کرونا به عنوان یک بحران شهری، ابزاری مؤثرتر از آگاهی و عمل به مسئولیت اجتماعی نمی‌تواند یافت.

مرکز حمایت اجتماعی محلات

شورای پنجم اسلامی شهر تهران، در روزهای ابتدایی حضورش سیاست تازه‌ای اتخاذ کرد و آن هم توجه به جوامع محلی بود. حائری می‌نویسد: اختصاص بودجه برای پیشبرد طرح

شهروند] روزهای ابتدایی شیوع ویروس کرونا یکی از مهم‌ترین مسائلی که جایش در

ساختار شهرها غایب بود، وجود مراکز حمایت اجتماعی در مقیاس محله‌ای بود. به عبارت دیگر فقدان سازوکاری اجتماعی و مشارکتی به منظور شناسایی ظرفیت‌ها و کمی‌بودن جوامع کوچک محلی پیش از بحران، هدایت و راهبردی اقدامات حین بحران و حمایت و کمک به رفع صدمات پس از بحران مشاهده می‌شود. وحید حائری، کارشناس ارشد طراحی شهری و مدیر دفتر مطالعات تحقیقی پژوهش‌های میان‌رشته‌ای، هنر، شهر و معماری، در پژوهشی به نام «اقدامات محلی در بحران‌های جهانی» که در فصلنامه علمی ارزیابی تأثیرات اجتماعی منتشر شده است، به نقش جوامع محلی در کنترل شیوع کرونا اشاره کرده است.

شیوع کرونا به عنوان یک بحران در شهر

شاید بد نباشد در همین قدم نخست به مفهوم بحران در شهر اشاره کنیم، حائری در این نوشتار در ابتدا سعی کرده است این مفهوم را توضیح دهد؛ به اختلال جدی در کارکرد یک جامعه که منجر به خسارت‌های انسانی، مادی و زیست محیطی گسترده‌ای می‌شود، به گونه‌ای که فراتر از توانایی جامعه آسیب دیده است، بحران می‌گویند. اما آنچه سبب تفاوت بحران کرونا با دیگر بلایای حادث بر شهر شده، نوع کارکرد و تأثیر آن بر ارکان نظام زیست شهری است. این ویروس با تکیه بر همین مظاهر و ارکان زندگی شهری و شهروندی انتشار می‌یابد و شهرها را از بارز شهرنشینی به عرصه شیوع بیشتر خود تبدیل می‌کند. اما آنچه از این بحران جهانی به عنوان میراث برجای می‌ماند، درس آموزه‌هایی برای پایداری و تاب‌آوری جوامع شهری و مذاقه‌ای در روابط میان فضای اجتماعی و نظام قدرت در بیستر کالبدی و عملکردی شهرها خواهد بود. اثرات این بحران به روشنی به لحاظ تأثیر روان شناختی به دلیل آسیب‌های بدنی و احتمال وقوع مرگ فشار روانی شدیدی به دلیل نبود نقش و کنترل بر آن و فشار روانی ناشی از ترس و اضطراب مرگ و جدایی از خانواده می‌تواند باعث اضطراب و افسردگی و خشم تمام یا تنفر شود. آنچه امروز دامنگیر شهرها در مبارزه با شیوع ویروس کرونا شده است، تعارض میان منافع اقدامات پیشگیرانه با ارکان حیات و سازنده شهرها است، چنان‌که اگر این شهرها اقدام به توقف فعالیت کنند، عملیات خود را از دست می‌دهند. بنابراین اتخاذ سیاست‌ها، روش‌های مقابله، حمایت اجتماعی و اقتصادی و انعطاف و کارآمدی نظام مدیریت شهری و شهروندی در حفظ هم‌زمان حیات شهر و جامعه شهری حین و پس از این بحران کارایی دارد.

بحران کرونا و جولان آن در محلات تهران

او در بخش دیگری نوشته است: «شهر تهران به لحاظ اهمیت و جای‌گاه، نقش بسزایی در عرصه سرزمینی ایران داشته است. در بحران شیوع بیماری کرونا نیز هر چند نقطه شروع و شیوع این ویروس شهر قم معرفی شد. اما افزایش میزان ابتلا و شمار قربانیان در شهر تهران دور از ذهن نبود. توسعه نامتوازن شهر تهران نسبت به دیگر شهرها، چه از نظر وسعت و جمعیت و چه از نظر خدمات و امکانات، لزوم به‌کارگیری سیاست‌های ویژه برای کنترل بیماری در آن را دوچندان می‌سازد. اما نباید فراموش کرد که عرصه ابتلا و شیوع این بیماری در تمام این عرصه‌های شهری مشترک است. از جمله این ساختارهای مشترک در شهرهای بزرگ که منجر به شیوع ویروس کرونا شد می‌توان به سیستم حمل و نقل عمومی یا ترکه و رونق سیستم‌های اداری، بازرگانی و خدماتی که از مصادیق تعاملات فردی و اجتماعی و به تبع آن شیوع عیماران کرونا است اشاره کرد.»